

Jarosław Kazimierzczak
Uniwersytet Łódzki
Instytut Geografii Miast i Turyzmu
90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31
e-mail: j.kazimierzczak@geo.uni.lodz.pl

TABLICE PAMIĄTKOWE I POMNIKI NA OBSZARZE DZIELNICY ŁÓDŹ ŚRÓDMIEŚCIE JAKO OBIEKTY UPAMIĘTNIAJĄCE OSOBY I WYDARZENIA Z PRZESZŁOŚCI ŁODZI

Zarys treści: Celem pracy jest próba przedstawienia pomników i tablic pamiątkowych znajdujących się na obszarze Łódź Śródmieście jako walorów turystyczno-krajoznawczych tego obszaru. Autor na podstawie przeprowadzonych badań i analiz stara się także ocenić wartość przedmiotu badań jako obecnych i potencjalnych obiektów zainteresowania turystów odwiedzających Łódź i możliwości ich wykorzystania dla celów turystycznych.

Słowa kluczowe: Łódź, tablica pamiątkowa, pomnik, walor turystyczny, walor krajoznawczy, walor antropogeniczny, szlak turystyczny.

1. WSTĘP

Tablice pamiątkowe i pomniki stanowią wyraz dziedzictwa historycznego miasta, rozumianego jako istotne wydarzenia związane z przeszłością tego obszaru i jego mieszkańców¹. Nierzadko można wśród nich odnaleźć wybitne postaci zasłużone dla kultury, sztuki, nauki i innych dziedzin rozwiniętych przez daną społeczność lokalną, jak również zapisujących się wielkimi dokonaniem na skalę krajową, makroregionalną, a nawet globalną. Liczba pomników i tablic pamiątkowych zlokalizowanych w miastach może świadczyć o znaczeniu historycznym tych ośrodków miejskich w rozwoju dziejowym konkretnego obszaru i społeczności.

W literaturze polskiej od lat 80. XX w. do współczesności pojęcie pomnika i tablicy pamiątkowej znacznie ewoluowało. W okresie tym nie wypracowano jednolitej definicji tych terminów. Na potrzeby niniejszej pracy autor opracował własną definicję terminu „tablica pamiątkowa” – „płyta, najczęściej czworokątna, wykonana z drewna, wykuta z kamienia lub odlana z metalu, pokryta odpowiednią inskrypcją. Upamiętnia miejsce, które już nie istnieje, wydarzenie historyczne lub zasłużoną osobistość. Często znajduje się w miejscu związanym z tym wydarzeniem i/lub osobą. W zależności od jej charakteru oprócz inskrypcji mogą się na niej znaleźć inne motywy – portretowe wyobrażenie osób, insygnia, herby itp.”

Również ze względu na niespójność w definiowaniu pojęcia „pomnik” autor na potrzeby niniejszej pracy stworzył definicję syntetyzującą próby jego zdefiniowania z ostatnich 30 lat. „Pomnik to struktura, często symboliczna, w postaci dzieła rzeźbiarskiego (czasem jako rzeźba monumentalna) lub architektoniczno-rzeźbiarskiego, wzniesiona ku czci zasłużonej osoby dla upamiętnienia wydarzenia historycznego. Pomnik może przybierać postać posągu (statuy), popiersia, obelisku, budowli (np. mauzoleum), płyty, kolumny, grupy kolumn i/lub rzeźb, kopca ziemnego bądź głązu naturalnego, zabytkowego drzewa lub innej nietypowej formy”.

W tym rozumieniu pomniki i tablice pamiątkowe można zaklasyfikować do walorów antropogenicznych, jako typ waloru turystyczno-krajoznawczego. Walory turystyczne, turystyczno-krajoznawcze i antropogeniczne są szeroko opisywane w literaturze przedmiotu (m.in. WARSZYŃSKA, JACKOWSKI 1979, PRZYBYSZEWSKAJ-GUDELIS i in. 1979, SZWICHTENBERG 2001, LIJEWSKI, MIKUŁOWSKI, WYRZYKOWSKI 2002).

2. POMNIKI I TABLICE PAMIĄTKOWE NA OBSZARZE ŁÓDŹ ŚRÓDMIEŚCIE

Na obszarze Łodzi znajduje się 112 pomników, wśród których najwięcej – 35 (31% wszystkich pomników

w mieście) zlokalizowanych jest na obszarze śródmiejskim, pomimo że jest to najmniejsza jednostka terytorialna miasta. W związku z dużą liczbą pomników i małą powierzchnią dzielnicy Łódź Śródmieście gęstość występowania monolitów jest kilkunastokrotnie większa niż w innych jednostkach terytorialnych Łodzi (tab. 1.)

T a b e l a 1. Pomniki w rejonach działania Delegatur Urzędu Miasta Łódź (stan na 06.2009 r.)

Dzielnica Łodzi	Liczba pomników	% wszystkich pomników w Łodzi	Powierzchnia dzielnicy (w km ²)	Liczba pomników na 1 km ²
Bałuty	25	22	78,9	0,3
Górna	18	16	70,7	0,3
Polesie	23	21	46,0	0,5
Śródmieście	35	31	6,8	5,1
Widzew	11	10	90,8	0,1
Łódź	112	100	293,2	0,4

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji.

W niniejszym opracowaniu autor dokonał klasyfikacji pomników według kilku zaproponowanych przez siebie kryteriów. W pierwszej części opisującej formę artystyczną przyjął jednak kryterium zaproponowane przez JAWORSKĄ-MAĆKOWIAK i MAĆKOWIAKA (2008), dzielących istniejące pomniki na obszarze miasta na pomniki monumentalne, pomniki figuralne (czyli posągi), popiersia, kamienie pamiątkowe i pomniki nietypowe. Autor, podobnie jak twórcy przedstawionej klasyfikacji ma świadomość, że nie wszystkie zaprezentowane grupy są w pełni adekwatne do przedstawionych obiektów.

T a b e l a 2. Rodzaje pomników w przestrzeni miejskiej i śródmiejskiej Łodzi (stan na 06.2009 r.)

Rodzaj pomników	Pomniki			
	w Łodzi		w Śródmieściu	
	liczba	%	liczba	%
Monumentalne	7	29	2	6
Posągi	26	31	8	20
Popiersia	18	33	6	18
Obeliski	11	18	2	6
Kamienie pamiątkowe	32	16	5	15
Nietypowe	17	72	12	35
Razem	112	32	35	100

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji.

Wśród pomników znajdujących się na obszarze Śródmieścia Łodzi najwięcej jest obiektów zaliczonych do grupy nietypowych (nie można zakwalifikować ich

do standardowych form artystycznych; wykorzystują np. rośliny). Najmniej liczebne objekty to pomniki monumentalne i obeliski. W skali miasta najliczniej reprezentowaną grupę monolitów także stanowią pomniki nietypowe. Najmniejszy udział procentowy wśród skategoryzowanych grup klasyfikowanych obiektów stanowią obeliski i kamienie pamiątkowe (tab. 2.).

Autor w pracy analizuje jedynie tablice pamiątkowe zewnętrzne. Nie uwzględnia w badaniach tablic znajdujących się wewnątrz budynków, pominięto także pamiątki misji parafialnych, epitafia, tablice wotywno-kamienie węgielne pod budowę świątyń i innych obiektów oraz tablice widniejące na kapliczkach.

Na obszarze administracyjnym Łodzi znajduje się 318 tablic pamiątkowych. Najwięcej z tych obiektów zlokalizowanych jest w Śródmieściu. Jest ich na tym obszarze 109, co stanowi 34% wszystkich obiektów tego typu w całym mieście. Oznacza to, że na 1 km² w Śródmieściu przypada ponad 16 tablic pamiątkowych. Jest to wartość kilkunastokrotnie wyższa w stosunku do średnich dla pozostałych obszarów miasta i całej Łodzi (tab. 3.). Wartości bezwzględne dla Śródmieścia także są znacznie większe niż dla pozostałych jednostek terytorialnych miasta.

T a b e l a 3. Tablice pamiątkowe na obszarach działania poszczególnych Delegatur Urzędu Miasta Łodzi (stan na 06.2009 r.)

Dzielnica Łodzi	Liczba tablic pamiątkowych	% ogółu tablic pamiątkowych w Łodzi	Powierzchnia dzielnicy (w km ²)	Liczba tablic pamiątkowych na 1km ²
Bałuty	67	21	78,9	0,9
Górna	35	11	70,7	0,5
Polesie	61	19	46,0	1,3
Śródmieście	109	34	6,8	16,2
Widzew	46	15	90,8	0,5
Łódź	318	100	293,2	1,1

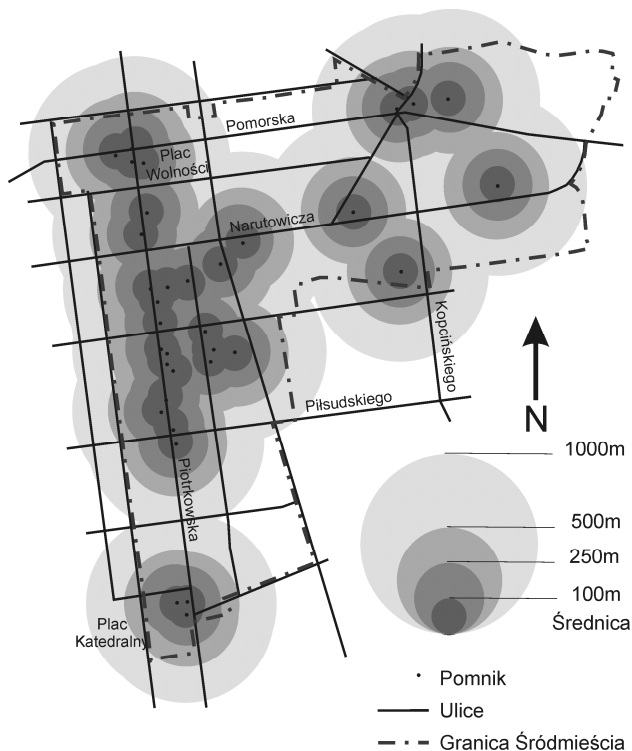
Ź r ó d ł o: Opracowanie własne.

Koncentracja pomników i tablic pamiątkowych w Śródmieściu wynika zapewne z faktu, iż obszar ten stanowi historyczne centrum miasta, w którym koncentrowało się życie administracyjne i społeczne Łodzi od początku industrializacji miasta.

Na podstawie inwentaryzacji i badań terenowych autor określił lokalizację pomników i tablic pamiątkowych w zależności od ulicy, przy jakiej są one umieszczone. Analiza wykazała, że zinwentaryzowane objekty w Śródmieściu znajdują się w okolicach 34 ulic (pomniki przy 11, a tablice pamiątkowe przy 30 ulicach). Nie wszystkie pomniki można przyporządkować do konkretnej ulicy, bowiem są położone np. w parkach między dwiema arteriami komunikacyjnymi.

mi. Najwięcej analizowanych obiektów znajduje się przy ulicy Piotrkowskiej. Stanowi ona historyczną oś miasta i najważniejszą ulicę Łodzi. Były z nią związane osobowości upamiętnione w formie pomników lub tablic (m.in. poprzez swoją działalność czy zamieszkanie pod danym adresem przy ulicy Piotrkowskiej) bądź też mieściły się wzdłuż niej ważne organizacje, instytucje itp. W dalszej kolejności są to ciągi komunikacyjne w najbliższym sąsiedztwie Piotrkowskiej, czyli ulice: H. Sienkiewicza, T. Kościuszki i G. Narutowicza, które są ważnymi arteriami komunikacyjnymi od początku istnienia Łodzi.

Na podstawie tej samej analizy autor stworzył mapę ekwidystant rozmieszczenia pomników w przestrzeni śródmiejskiej (rys. 1.). Zaobserwować można na niej obszary o największym nagromadzeniu pomników. Jest to przede wszystkim ulica Piotrkowska na odcinku od Placu Wolności na północy do alei Piłsudskiego na południu (obszar częściowo zamknięty dla ruchu kołowego), okolice archikatedry oraz ronda Solidarności i parku Staszica.

Rys. 1. Mapa ekwidystant rozmieszczenia pomników w przestrzeni śródmiejskiej Łodzi
(źródło: opracowanie własne na podstawie własnych badań i KRAKOWIAK, 2008)

Autor uznał, że sporządzenie i prezentacja podobnej mapy dla tablic pamiątkowych jest bezcelowe, bowiem nagromadzenie tych obiektów w centralnej części miasta jest zbyt duże, by mapa taka była czytelna. Ponadto obszary największej koncentracji tablic pamiątkowych w Śródmieściu Łodzi w znacznej części pokrywają się z koncentracją pomników.

Na podstawie analizy rozmieszczenia pomników i tablic pamiątkowych na badanym obszarze, uzupełnionych o subiektywną ocenę autora dotyczącą waloru artystycznego inwentaryzowanych obiektów, stworzono mapę najbardziej atrakcyjnych pod względem występowania pomników i tablic pamiątkowych obszarów Śródmieścia dla turystów i odwiedzających (rys. 2). Do tego celu wykorzystano metodę bonitacji punktowej, w której jednostką podstawową jest heksagon o powierzchni równej placowi Wolności. Dodatkowo autor przyznawał punkty obiektom, które w badaniu ankietowym zostały wymienione przez przewodników po Łodzi i studentów Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego (WNG UŁ) jako atrakcje turystyczne Łodzi. Kryteria zastosowane do bonitacji punktowej prezentuje tab. 4.

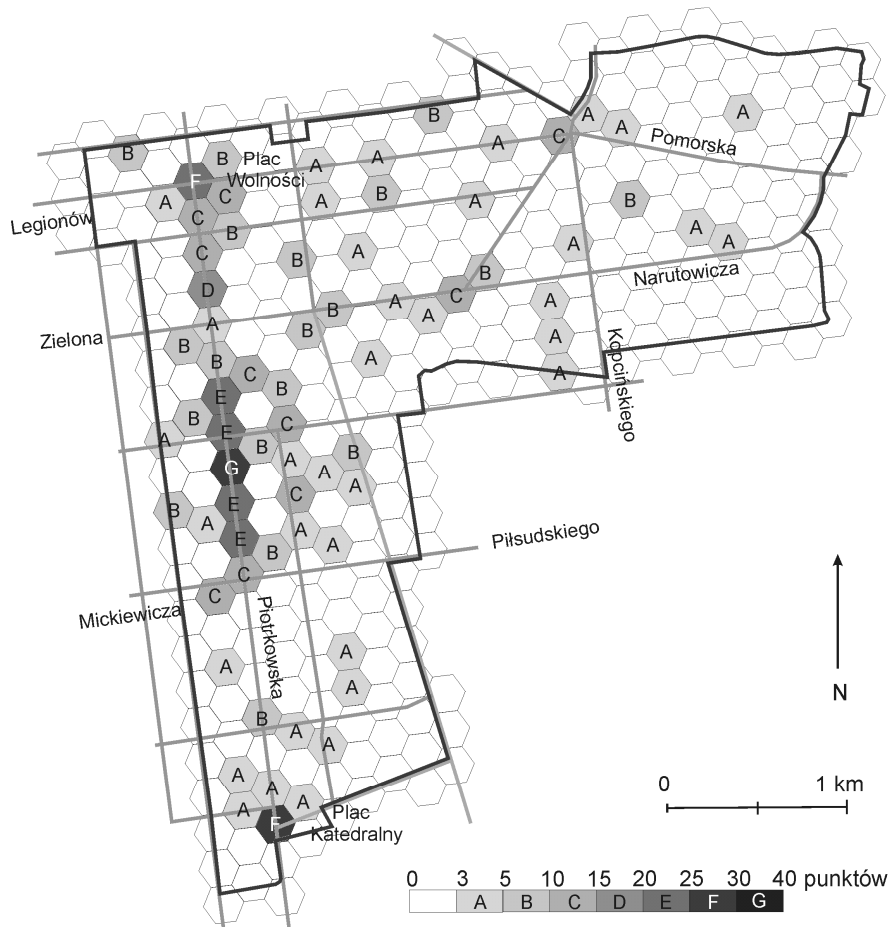
Tabela 4. Kryteria zastosowane do bonitacji punktowej i ich wartość punktowa

Oceniane kryteria	Liczba punktów bonitacyjnych
Występowanie pomnika	4
Występowanie tablicy pamiątkowej	3
Duża wartość artystyczna (subiektywna ocena autora)	2
Wskazanie konkretnego pomnika i/lub tablicy pamiątkowej przez studentów WNG UŁ i/lub przewodników miejskich jako walor turystyczno-krajoznawczy Łodzi	1 ^a
Dobra widoczność pomnika i/lub tablicy pamiątkowej (ocena autora na podstawie inwentaryzacji terenowej)	0,5

^a Za wymienienie pomnika i/lub tablicy pamiątkowej zarówno przez studentów WNG UŁ, jak i przewodników miejskich przyznano 2 punkty.

Źródło: Opracowanie własne.

Przeprowadzona analiza i jej graficzne przedstawienie pozwala stwierdzić, że najatrakcyjniejsze obszary pod względem występujących pomników i tablic pamiątkowych zlokalizowane są wzdłuż głównych osi komunikacyjnych w Śródmieściu, tj. ulic: Pomorskiej, G. Narutowicza, H. Sienkiewicza i J. Kielińskiego oraz w północnej części ulicy Piotrkowskiej, gdzie ograniczony jest ruch samochodowy. W tej części Piotrkowskiej znajdują się m.in. wszystkie pomniki z Galerii Wielkich Łodzian. Większość obiektów jest dobrze widoczna – tablice pamiątkowe umieszczone są na zewnętrznych fasadach budynków, natomiast pomniki wzdłuż ulic bądź na placach lub skwerach, co zwiększa ich dostępność, a co za tym idzie atrakcyjność dla turystów. Największa koncentracja pomników i tablic pamiątkowych występuje w okolicy archikatedry pw. św. Stanisława Kostki (np. pomnik Jana Pawła II, tablica poświęcona św. Faustynie), przy

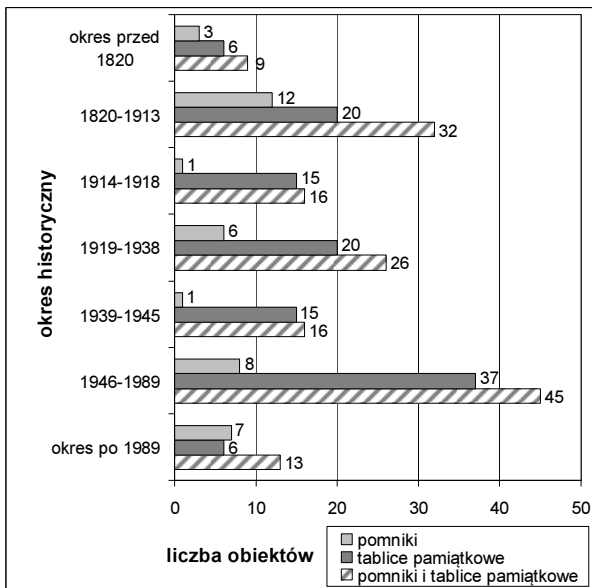
Rys. 2. Najatrakcyjniejsze obszary Śródmieścia pod względem występujących na nim pomników i tablic pamiątkowych w 2009 r. (stan na 06.2009 r.)
(ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie inwentaryzacji)

Urzędzie Miasta Łodzi i pasażu Schillera (pomnik L. Schillera, tablica poświęcona łódzkim rewolucjonistom z 1905 r.), przy placu Wolności (pomnik T. Kościuszki, tablica upamiętniająca powstania śląskie) oraz w okolicy placu Dąbrowskiego, Wydziału Stosunków Międzynarodowych i Politologicznych UŁ przy ulicy Składowej, a także Rektoratu UŁ i Wydziału Chemii UŁ przy ulicy G. Narutowicza (drzewko „Solidarność”, tablica poświęcona ks. J. Popiełuszce, W. Strzeмиńskiemu i H. Miklaszewskiej). Wymienione obszary są w głównej mierze predestynowane do wykorzystania ich przez ruch turystyczny koncentrujący się na tego typu walorach antropogenicznych (rys. 2).

Pomniki i tablice pamiątkowe odnoszą się do wszystkich okresów historycznych od początku powstania Łodzi (rys. 3). Najwięcej obiektów poświęconych jest okresowi od powstawania Łodzi przemysłowej do I wojny światowej (np. tablica upamiętniająca powstanie pierwszej apteki w Łodzi), lata międzywojenne (m.in. tablica ku czci „zaślubin Polski z morzem” w 1920 r.) i okres od II wojny światowej do 1989 r. (np. tablica upamiętniająca męczeństwo ks.

J. Popiełuszki). Najmniej pomników jest poświęconych j osobom i wydarzeniom z okresu I i II wojny światowej oraz czasom przed industrializacją Łodzi oraz po odzyskaniu suwerenności po 1989 r.

Taka struktura odwzorowania historii upamiętnionej w formie pomników i tablic pamiątkowych może wynikać z nierównomiernej dynamiki rozwoju Łodzi oraz ze zwiększonej intensywności zdarzeń w latach istotnych dla historii Polski i świata. Wśród analizowanych obiektów dominuje zatem okres burzliwego i dynamicznego rozwoju industrialnego Łodzi, lata po odzyskaniu niepodległości Polski w 1918 r., kiedy poprzez pomniki i tablice pamiątkowe manifestowano przynależność narodową oraz patriotyzm, a także okres socjalizmu w Polsce, który obfitował w liczne zbrodnie stalinowskie i komunistyczne. Okres przed industrializacją Łodzi upamiętnia jedynie dziewięć obiektów, w tym większość nie jest związana z historią miasta. Wynikać to może z powolnego rozwoju Łodzi i niewielu istotnych dla historii miasta wydarzeń w okresie od powstania osady w XIII w. do początku XIX w.

Rys. 3. Pomniki i tablice pamiątkowe według okresu historycznego, jaki upamiętniają (stan na 06.2009 r.)
(źródło: opracowanie własne na podstawie inwentaryzacji)

Pomniki poprzez większe możliwości artystyczne wykorzystania częściej przedstawiają osoby, natomiast ograniczona forma tablic pamiątkowych predysponuje je do upamiętniania wydarzeń. Osoby upamiętnione w Śródmieściu Łodzi można sklasyfikować w kilka grup. Najliczniej reprezentowaną grupę stanowią obiekty przedstawiające bohaterów walki o niepodległość Polski i innych (bohaterów) (15% wszystkich obiektów) oraz artystów (15%). Osoby związane z Łodzią stanowią aż 76% ogółu osób upamiętnionych w postaci pomników i tablic pamiątkowych.

Wśród wszystkich analizowanych podmiotów najczęściej reprezentowane są narodowości współtworzące przemysłową Łódź – polska, niemiecka i żydowska. Wśród nich zdecydowana większość to obiekty upamiętniające Polaków (73%). Może to wynikać z faktu, że w dziejach Łodzi niemal zawsze liczebnie dominowała ludność polska, pomimo jej mniejszego wkładu (szczególnie finansowego i technologicznego) w rozwój Łodzi w porównaniu do Niemców i Żydów. Ponadto od zakończenia II wojny światowej, w okresie gdy w Łodzi pojawiło się bardzo dużo pomników i tablic pamiątkowych, Łódź była już miastem jedn narodowym. Istnienie w Śródmieściu obiektów upamiętniających obecność mniejszości niemieckiej (9%) i żydowskiej (18%) oraz ich zasługi dla Łodzi może niewątpliwie zwiększać zainteresowanie szlakiem turystycznym wytyczonym w oparciu o pomniki i tablice pamiątkowe, także wśród turystów zagranicznych (szczególnie z Niemiec, Izraela i USA). Pomimo współistnienia w Łodzi przez ponad 100 lat innych mniejszości narodowych (oprócz niemieckiej i żydowskiej), ich obecność w dziejach Łodzi nie została do

czasów współczesnych upamiętniona w formie pomnika bądź tablicy pamiątkowej.

3. TABLICE PAMIĄTKOWE I POMNIKI JAKO WALOR TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZY ŁODZI I ŚRÓDMIEŚCIA

W celu określenia znaczenia pomników i tablic pamiątkowych jako walorów turystyczno-krajoznawczych Łodzi autor przeprowadził analizę treści przewodników po Polsce opublikowanych po II wojnie światowej. Jej podstawę stanowił artykuł WILUSIA (1998) uzupełniony jednak w znacznym stopniu o badania własne. Autor dokonał także analizy treści przewodników po Łodzi wydanych po 1990 r. Konkluzją analizy jest stwierdzenie, że wiedza zawarta w przewodnikach po Polsce wydanych po II wojnie światowej oraz w przewodnikach po Łodzi opublikowanych po 1990 r. w znacznym stopniu obejmuje informacje na temat pomników i tablic pamiątkowych w Śródmieściu Łodzi. Autorzy tych opracowań opisują te obiekty jako ważny walor turystyczny Łodzi, co w znaczący sposób zachęca potencjalnego turystę krajowego do zainteresowania się nimi. Wśród największych atrakcji turystycznych Śródmieścia i Łodzi, obok willi, pałaców i kamienic, wymieniane są przede wszystkim pomniki. Wśród monolitów za zdecydowanie największy walor turystyczny Łodzi można uznać pomnik T. Kościuszki. Łącznie, jako walor turystyczny Łodzi znajdujący się w Śródmieściu, wskazano 17 pomników, z czego pięć (pomnik T. Kościuszki, Grób Nieznanego Żołnierza, pomnik ks. I. Skorupki, pomnik L. Schillera i pomnik Łodzian Przełomu Tysiącleci) wymieniono w przewodnikach ogólnopolskich. W zdecydowanie mniejszym stopniu walor turystyczny Łodzi stanowią tablice pamiątkowe, które są wskazywane jako obiekty godne uwagi turystów jedynie w przewodnikach po Łodzi. Przedstawione wyniki analiz mają jedynie charakter teoretyczny, bowiem nie odwzorowują one rzeczywistego wykorzystania pomników i tablic pamiątkowych przez ruch turystyczny.

Namiastką praktycznego rozważania na temat rangi pomników i tablic pamiątkowych jako atrakcji turystycznych Łodzi może być treść artykułu KRONENBERGA z 2006 r., dotyczącego „rzeczywistej i teoretycznej przestrzeni turystycznej” Łodzi oraz badania ruchu turystycznego w Łodzi w 2008 r. przeprowadzone przez Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Łódzkiego (ROT WŁ). Analiza obu publikacji, których celem było wskazanie najpopularniejszych atrakcji turystycznych Łodzi, pozwala autorowi stwierdzić, że pomniki i tablice pamiątkowe w Łodzi

oraz w Śródmieściu nie stanowią istotnego przedmiotu zainteresowania turystów przybywających do Łodzi. Są one obiektami zainteresowania turystów jedynie jako walor dodatkowy, uzupełniający program biur podróży oferujących zwiedzanie innych atrakcji turystycznych Łodzi.

z symboli Łodzi, jednak w opinii przewodników, poza monumentalną formą, jest on najmniej atrakcyjny dla turystów spośród wszystkich pomników przez nich wymienianych. W odpowiedziach przewodników nie pojawiła się żadna tablica pamiątkowa, co oznacza, że są to obiekty znacznie mniej atrakcyjne turystycznie w porównaniu z pomnikami.

T a b e l a 5. Propozycje szlaków turystycznych z uwzględnieniem pomników i tablic pamiątkowych w dzielnicy Łódź Śródmieście

Nazwa szlaku	Obiekty na szlaku			Długość szlaku (w km)	Przybliżony czas potrzebny na pokonanie szlaku (w min.)
	ogółem	pomniki	tablice pamiątkowe		
Szlak Niemców i Żydów	13	5	8	4,0	90
Szlak artystów	21	8	13	6,3	120-180
Szlak bohaterów	31	6	15	7,2	180-240
Szlak naukowców, pedagogów i społeczników	12	4	8	7,5	180-240
Szlak Wielkich Łodzian	37	10	27	11,0	240-280
Szlak Łodzi zaginionej	28	1	27	10,0	240-280
Szlak martyrologii i walki o wolność	27	1	26	7,5	180-240

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne.

Podsumowując rozważania na temat pomników i tablic pamiątkowych w Śródmieściu Łodzi można stwierdzić, że stanowią ważny, ale tylko uzupełniający walor turystyczny obszaru śródmiejskiego miasta. W praktyce jednak potencjał ten jest obecnie wykorzystywany w niewielkim stopniu.

Do oceny pomników i tablic pamiątkowych jako walorów turystyczno-krajoznawczych Łodzi autor posłużył się także wywiadem kwestionariuszowym z przewodnikami miejskimi jako ekspertami z zakresu turystyki w Łodzi. Było to badanie sondażowe. W opinii przewodników miejskich po Łodzi niepodważalnie największym walorem turystycznym znajdującym się w dzielnicy śródmiejskiej jest ulica Piotrkowska. Jej wartość dla turystyki znacznie przewyższa inne łódzkie atrakcje.

Pomniki stanowią istotną grupę obiektów uznawanych przez przewodników miejskich za warte zobaczenia przez turystów przyjeżdżających do Łodzi. Wśród pomników za największą atrakcję turystyczną na obszarze Śródmieścia uznano pomnik Łodzian Przełomu Tysiąclecia. Wynika to z jego oryginalności i unikatowości. W dalszej kolejności za najbardziej atrakcyjne wymieniono pomniki z Galerii Wielkich Łodzian, a w szczególności Ławeczkę Tuwima oraz Fortepian Rubinsteina. Są to obiekty, które przyciągają uwagę turystów ze względu na formę oraz oryginalny pomysł w skali kraju. Pozostałe pomniki, jakie zostały wymienione w badaniu to pomnik Jana Gutenberga, znajdujący się na fasadzie kamienicy, ze względu na fakt, że jest to jedyny pomnik tej postaci historycznej znajdujący się w Polsce oraz pomnik Tadeusza Kościuszki. Pomnik Kościuszki jest uznawany za jeden

4. PODSUMOWANIE

Jedną z możliwości wykorzystania pomników i tablic pamiątkowych zlokalizowanych w Śródmieściu Łodzi dla ruchu turystycznego jest wytyczenie w ich oparciu szlaków turystycznych. Ze względu na specyfikę pomników i tablic pamiątkowych jako walorów turystyczno-krajoznawczych oraz zróżnicowany stopień zainteresowania tymi obiektami, mają one szansę na wzbudzenie zainteresowania wśród osób odwiedzających Łódź jedynie jako walor turystyczny będący uzupełnieniem pozostałych atrakcji turystycznych centrum Łodzi. Jednak wyniki przeprowadzonego przez autora badania ankietowego z przewodnikami miejskimi po Łodzi i studentami WNG UŁ wskazują na znaczne zainteresowanie ideą stworzenia pieszych szlaków turystycznych wytyczonych w oparciu o istniejące pomniki i tablice pamiątkowe na obszarze Śródmieścia. Autor pracy proponuje siedem tras tematycznych przebiegających przez dzielnicę Łódź Śródmieście wykorzystujących miejskie pomniki i tablice pamiątkowe (tab. 5).

Wszystkie proponowane przez autora szlaki mają charakter edukacyjny. Mogą być one przeznaczone dla turystów przyjeżdżających do Łodzi, jednak w szczególności dla mieszkańców miasta, z każdej grupy wiekowej. Mogą z nich korzystać zarówno grupy zorganizowane oraz indywidualni zainteresowani. Autor proponuje, aby wszystkie szlaki promować pod jedną ideą o nazwie „Kamiennym szlakiem łódzkich kart historii”. Drugi człon tej nazwy stanowiłaby nazwa dla konkretnego szlaku.

PRZYPISY

¹ Artykuł powstał w oparciu o pracę magisterską przygotowaną przez autora w roku 2009 na seminarium dr hab. Elżbiety Dziegieć i dr Bogdana Włodarczyka z turystyki i rekreacji w Instytucie Geografii Miast i Turyzmu UŁ.

BIBLIOGRAFIA

- Badania ruchu turystycznego w Łodzi w 2008 roku*, 2009, Wyd. ROT WŁ, Łódź.
- KACZMAREK J., STASIAK A., WŁODARCZYK B., 2005, *Produkt turystyczny*, Wyd. PWE, Warszawa.
- KEMPA A., ZAWADZKA M., 2007, *Tablice pamięci, Łódzkie inspiracje pamiątkowe*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, Łódź.
- KRAKOWIAK B., 2008, *Muzea jako miejski walor turystyczny*, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Funkcja turystyczna miast*, XXII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 205-214.
- KRONENBERG M., 2006, *Teoretyczne i rzeczywiste obszary penetracji turystycznej na terenie Łodzi*, *Turyzm*, t. 16, z. 1, s. 21-32.
- LIJEWSKI T., MIKUŁOWSKI B., WYRZYKOWSKI J., 2002, *Geografia turystyki Polski*, Wyd. PWE, Warszawa.
- PRZYBYSZEWSKAJ-GUDELIS R., GRABISZEWSKI M., IWICKI S., 1979, *Problematyka waloryzacji i zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych w Polsce*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- SZWICHTENBERG A., 2000, *Podstawy turystyki*, Uczelniane Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
- WARSZYŃSKA J., JACKOWSKI A., 1979, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- WILUŚ R., 1998, *Wiedza o mieście przemysłowym Łodzi w świetle analizy przewodników turystycznych*, *Turyzm*, t. 8, z. 1, s. 57-74.